

Nicolae Ceaușescu și Santiago Carrillo

Despre reforma internaționalismului comunist

■ CEZAR STANCIU

[„Valahia“ University, Târgoviște]

Abstract

This article analyzes the close relations developed between the Romanian and Spanish Communist parties in the context of the Soviet-led intervention in Czechoslovakia. It explores the similarities and differences between the visions of Nicolae Ceaușescu and Santiago Carrillo on the reform of the world Communist movement and also the new meaning attributed by both to proletarian internationalism. Drawing on transcripts of their conversations in crucial political moments, the article reveals how Eastern and Western Communists found ways to work together in order to undermine Soviet control over world Communism.

Keywords

world Communism; reform; internationalism; Moscow; China

Introducere

•
•
• Santiago Carrillo a fost unul dintre veteranii războiului civil spaniol și un activist de seamă al Internaționalei Comuniste însă dinamica activității politice în perioada postbelică l-a îndreptat către o critică aspră a Moscovei și a experiențelor cominterniste ale trecutului. Această metamorfoză a izvorât din frământările identitare ale comunismului internațional în perioada poststalinistă și a reflectat totodată procesul de degradare a prestigiului și influenței Moscovei în mișcarea comunistă internațională. De-stalinizarea a creat condiții foarte dificile pentru partidele comuniste vest-europene deoarece condamnarea abuzurilor staliniste punea sub semnul întrebării întreaga asociere cu Moscova și cu organizarea ierarhică, centralizată a mișcării comuniste internaționale, asociere care devenise parte a identității politice a acestor partide. Internaționalismul proletar fusese însușit de partidele comuniste în forma sa instituționalizată, Comintern-ul, și se manifesta prin raporturi ierarhice de model leninist. Centralismul democratic, ca principiu de organizare a partidelor comuniste, se afla nu doar la baza organizării interne a fiecărui partid, ci inclusiv la baza organizării Internaționalei Comuniste, iar subordonarea față de centrul moscovit fusese acceptată de toate partidele ca o condiție implicită a organizării leniniste a frontului revoluționar internațional.

După moartea lui Stalin însă, Uniunea Sovietică s-a arătat mult mai interesată în conservarea status-quo-ului internațional decât în cultivarea internaționalismului mișcării comuniste; coexistența pașnică și ulterior întregul proces al destinderii presupuneau acceptarea împărțirii lumii în blocuri, acceptarea deci a influenței americane în Europa occidentală fără de care Moscova nu putea spera la un accept similar în Europa răsăriteană. Din aceste motive, partea sovietică a folosit relația de subordonare în care se găseau partidele comuniste vest-europene în mod special pentru a-și promova interesele de stat decât obiectivele revoluției mondiale. Este cunoscut din acest punct de vedere cazul francez, unde Uniunea Sovietică a preferat să-l susțină pe președintele Charles de Gaulle în defavoarea Partidului Comunist Francez (PCF) deoarece politica anti-americană a primului servea scopurilor de politică externă ale URSS.¹ În acest climat, partidele comuniste vest-europene au fost nevoite să-și redefinească identitatea în sensul de a nu mai căuta sursa legitimității în exterior sau într-un proces revoluționar care părea tot mai îndepărtat, în favoarea unui proiect de factură internă, adaptat realităților și disociat de Moscova. În cazul italian, această viziune a fost denumită „calea italiană spre socialism” iar redefinirea relațiilor cu Moscova a rămas cunoscută drept *nuovo internazionalismo* („noul internaționalism”), dar conceptul poate fi extins asupra întregului proces de transformare identitară a comunismului vest-european, în perioada care a premers emergența euro-comunismului.²

Santiago Carrillo, deși aflat în fruntea unui partid ilegal care își organiza întrunirile mai mult la Paris decât în țară, s-a remarcat în deceniul al șaptelea drept un energic promotor al „noului internaționalism”, al reformei relațiilor dintre partidele comuniste ale lumii. După cum a fost subliniat în literatura de specialitate, „noul internaționalism” nu urmărea deloc ruperea relațiilor cu Moscova, ci doar redefinirea acestora.³ Păstrarea acestor relații era esențială atât din cauza afinităților ideologice și identitare, cât și din cauza subvențiilor generoase pe care sovieticii au continuat să le acorde comuniștilor vest-europeni pentru multe decenii.⁴ Pe aceleași coordonate se înscria și politica internațională a Partidului Comunist Român (PCR), a cărui conducere era în egală măsură interesată în redefinirea relațiilor dintre partide pe baze noi însă fără a ajunge până la ruptură.

Această conjunctură a determinat o apropiere deosebită între Nicolae Ceaușescu și Santiago Carrillo, dezvoltarea unei relații de încredere consolidată și de subsidiile destul de generoase pe care PCR le plătea deseori Partidului Comunist Spaniol (PCS). În afară de bani însă, realitatea politicii internaționale impunea ambelor partide să identifice parteneri de dialog capabili să se angajeze într-un front comun îndreptat împotriva Moscovei, un front care să aibă suficient curaj pentru a promova reforma mișcării comuniste dar și suficient de prudent pentru a nu cădea în capcana sciziunii de tip chinez. Din acest punct de vedere, PCR și PCS au găsit fiecare în celălalt un partener de încredere. Relația dintre N. Ceaușescu și S. Carrillo a constat în schimburi de vederi și informări reciproce, vitale pentru evitarea izolării și pentru descurajarea represaliilor sovietice și a contribuit astfel la încurajarea promovării „noului internaționalism” de ambele părți.

1 Maud Bracke, *Proletarian Internationalism, Autonomy and Polycentrism* (Firenze: EUI Working Paper, 2002), 19

2 Vezi pe larg: Alexander Höbel, „PCI e movimento comunista internazionale 1956-1964 Dal XX Congresso del PCUS al «Memoriale di Yalta»”, in Carlo Spagnolo, *Sul Memoriale di Yalta. Togliatti e la crisi del movimento comunista internazionale (1956-1964)* (Roma: Carocci, 2007)

3 Bracke, *Proletarian Internationalism*, 10

4 Despre cazul italian, vezi un recent studiu bazat pe surse arhivistice: V. Riva, F. Bigazzi, *Oro da Mosca: i finanziamenti sovietici al PCI dalla Rivoluzione d'ottobre al crollo dell'URSS: con 240 documenti inediti degli archivi moscoviti* (Mondadori, 1999)

Unitate și diversitate în mișcarea comunistă

După înlăturarea lui N.S. Hrușciov de la putere, noua conducere sovietică în frunte cu L.I. Brejnev a depus eforturi majore pentru a-și reface prestigiul și influența pierdute în anii anterior, fapt interpretat de conducerea PCR drept o încercare de revenire a Moscovei la poziția de centru al mișcării comuniste. Demersurile sovietice erau legate de două probleme în mod special. Prima era cea a relației cu China, problemă în care Moscova și-ar fi dorit ralierea tuturor partidelor comuniste într-un demers comun de condamnare a maoismului sub forma unei consfătuiri de genul celor organizate în 1957 și 1960 și care au confirmat organizarea unitară a mișcării comuniste după desființarea Biroului Informativ al Partidelor Comuniste. Cea de-a doua problemă era cea a securității europene în privința căreia Moscova inițiasse noi demersuri în iulie 1966, cu ocazia consfătuirii Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varșovia care a avut loc la București. În această privință, Uniunea Sovietică ar fi vrut ca eforturile să fie coordonate, adică în fapt controlate de la Moscova pentru a nu permite inițiative voluntariste din partea celorlalte state socialiste. În ambele probleme, conducerea PCR era interesată să submineze demersurile Moscovei care în natura lor ar fi limitat libertatea de acțiune a partidului pe plan extern. Consolidarea influenței sovietice în mișcarea comunistă internațională ar fi sporit de asemenea presiunile asupra celorlalte partide în sensul uniformității și coordonării, adică exact perspectiva pe care conducerea PCR căuta să o evite.

Discuțiile dintre N. Ceaușescu și S. Carrillo evidențiază cât de dinamice erau dezbaterile din mișcarea comunistă internațională pe marginea acestor subiecte și nu numai. În ciuda faptului că S. Carrillo s-a dovedit ulterior unul dintre cei mai „indisciplinați” lideri din mișcarea comunistă, în perioada premergătoare intervenției celor cinci state socialiste în Cehoslovacia el părea surprinzător de încrezător în intențiile sovieticilor. Din acest punct de vedere, N. Ceaușescu părea a fi cel care încerca să-l convingă pe liderul PCS asupra intențiilor sovieticilor. Acest fapt este relevant în sine prin aceea că ilustrează caracterul activ al politicii internaționale a PCR, eforturile sale de a convinge și mobiliza și alte forțe politice în demersurile sale de opoziție față de consolidarea controlului sovietic în mișcare.

În cadrul întâlnirii din mai 1967, S. Carrillo nu părea a fi prea îngrijorat cu privire la intențiile sovietice de întărire a controlului asupra celorlalte partide comuniste: „în mișcarea noastră nu există în momentul de față părerea mea, care să-și atribuie funcțiile unui centru.”⁵ Cu o doză de idealism, Carrillo îi spunea lui Ceaușescu că, în viziunea sa, fiecare partid comunist avea o libertate deplină în a-și elabora propriile politici după cum credea de cuviință iar dacă cerea ajutorul altor partide mai mari, cum era cel sovietic, o făcea pentru că partidele mari aveau mai multă experiență pe când în occident nu exista nici un precedent al construcției socialiste.⁶ Liderul PCS avea să-și schimbe radical părerea după 21 august 1968 când avea să discute cu Ceaușescu în alți termeni. La acel moment însă, S. Carrillo părea mult mai preocupat de o altă problemă, cea a obținerii puterii și tranziției la socialism în occident. Se știe că eurocomunismul a contestat după 1975 valabilitatea universală a modelului sovietic, respectiv calea insurecțională pentru obținerea puterii de către partid, dar preocupările în acest sens au apărut mult mai devreme, după cum ilustrează și discuțiile lui S. Carrillo cu N. Ceaușescu.

Frământările privind posibilitatea tranziției pașnice la socialism în occident caracterizau în mod special Partidul Comunist Italian (PCI) și PCS, ulterior alăturându-se

5 *Stenograma convorbirilor dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR, și tovarășul Santiago Carrillo, secretar general al Partidului Comunist din Spania 30 mai-1 iunie 1967*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 38/1967, f. 54

6 *Stenograma Ceaușescu-Carrillo 30 mai-1 iunie 1967*, f. 54

și PCF, însă în această etapă preliminară eurocomunismului dezbaterile teoretice pe marginea acestui subiect urmau calea reformei din interior, nu a sciziunii: cu alte cuvinte, PCS și PCI căutau să obțină legitimitate internațională pentru o altă variantă a accederii la putere, recunoaștere din partea celorlalte partide comuniste și mai ales din partea Moscovei, pentru a salva astfel identitatea internaționalistă.⁷ În cursul convorbirii menționate, S. Carrillo și-a exprimat preocuparea față de problema partidului unic și i-a cerut părerea lui Ceaușescu în această problemă. Aceasta nu era o formă de complezență ci ilustra, așa cum s-a afirmat mai sus, preocuparea comuniștilor vest-europeni de a obține recunoaștere pentru abordarea lor din interiorul mișcării comuniste.

S. Carrillo argumenta în favoarea faptului că în occident condițiile socio-economice și politice fiind diferite, accesarea la putere și construcția socialismului s-ar fi putut realiza și în condițiile pluralismului, prin mijloace parlamentare, în cadrul unei largi coaliții de stânga.⁸ Sovieticii încercau să descurajeze o asemenea perspectivă în primul rând pentru că aceasta reprezenta o amenințare la adresa primatului ideologic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) și implicit o discreditare a căii insurecționale, iar în al doilea rând Moscova nu agreea eforturile partidelor comuniste vest-europene de a accede la guvernare pentru că această eventualitate ar fi complicat mult raporturile Est-Vest, tulburând status-quo-ul la care Uniunea Sovietică ținea foarte mult.⁹ Este foarte probabil ca N. Ceaușescu să fi înțeles aceste nuanțe deoarece în mai multe discuții pe această temă el s-a arătat în favoarea tezelor promovate de comuniștii vest-europeni, deși el însuși nu putea evident să adere la acestea.

În discuția cu S. Carrillo, Ceaușescu s-a arătat de acord cu faptul că partidul unic era o caracteristică a regimurilor socialiste din Europa răsăriteană, derivată din condițiile specifice acestor țări, însă nu excludea posibilitatea construcției socialismului în condiții pluraliste: „eu cred că poziția pe care o au partidele comuniste din occident privind posibilitatea de a trece spre socialism cu existența mai multor partide este pe deplin justă și logică.”¹⁰ El argumenta că și PCR a preluat și exercitat puterea în condiții de pluralism după război, deși acest cadru politic a avut o existență scurtă. Trecerea la partidul unic însă, sublinia Ceaușescu, s-a produs în anumite condiții istorice în România, condiții pe care el nu le nominaliza. Cu toate acestea, Ceaușescu ținea să sublinieze faptul că după părerea sa, simpla existență a pluralismului nu era suficientă în occident pentru a trece la construcția socialismului, ci mai era necesară și o platformă politică comună cu alte partide de stânga, eventual cu socialiștii. La acel moment, nici o forță politică din occident nu se putea angaja la un asemenea program de transformare socială pe cont propriu: socialiștii, argumenta el, nu ar merge niciodată pe o platformă comunistă, motiv pentru care era necesar compromisul și moderația, schimbarea graduală.¹¹

Din acest punct de vedere, N. Ceaușescu era exact genul de interlocutor cu care S. Carrillo dorea să discute. Poziția PCR era importantă pentru comuniștii spanioli deoarece le arăta faptul că nu erau singuri, că nu erau izolați în demersurile lor de adaptare a ideologiei la condițiile specifice din Spania. Similitudinile ideologice dintre cele două partide au fost din nou evidente în ianuarie 1968, la următoarea vizită a lui S. Carrillo în România. Principala problemă la acel moment era reprezentată

7 Fernando Claudin, „The recent evolution of Eurocommunism”, *Contemporary Marxism*, no. 2(1980): 25; T. J. Blakeley, Kurt Marko, „Real Communism or Eurocommunism?: Quo Vadis, Europa?”, *Studies in Soviet Thought*, vol. 18, nr. 3 (1978): 241

8 *Stenograma Ceaușescu-Carrillo 30 mai-1 iunie 1967*, f. 38

9 Bogdan Denitch, „Eurocommunism: A Threat to Soviet Hegemony?”, *Proceedings of the Academy of Political Science*, vol. 33, nr. 1(1978): 156

10 *Stenograma Ceaușescu-Carrillo 30 mai-1 iunie 1967*, f. 100

11 *Stenograma Ceaușescu-Carrillo 30 mai-1 iunie 1967*, f. 100-101

de escaladarea conflictului din Vietnam care crea, în viziunea ambelor părți, atât o predispoziție a maselor cât și o obligație a partidelor comuniste în direcția luptei anti-imperialiste.¹² Această poziție avea o implicată nuanță anti-sovietică deoarece se știe că Moscova era adeptă unei soluții negociate a războiului din Vietnam, spre deosebire de chinezi care lansau apeluri la intensificarea luptelor armate și a rezistenței împotriva imperialismului american.¹³ Atât PCR, cât și PCS apreciau că lupta împotriva imperialismului trebuia organizată pe baze mai largi decât cele pur comuniste, prin crearea unui front comun împreună cu socialiștii, social-democrații și catolicii, abordare ce viza din nou Uniunea Sovietică prin consecințele sale implicite.¹⁴ Scoaterea luptei anti-imperialiste din cadrul sectar al mișcării comuniste internaționale era de natură să dilueze influența Moscovei în această direcție din moment ce acțiunile partidelor comuniste ar fi fost organizate alături de forțe ce nu se aflau sub control sovietic. De altfel, N. Ceaușescu era un puternic susținător al colaborării comuniștilor cu socialiști și social-democrați pe plan european.¹⁵

O platformă comună contra intervenției din Cehoslovacia

Vulnerabilitatea americană cauzată de războiul din Vietnam a fost o oportunitate pierdută pentru partidele comuniste vest-europene și nu numai, în mod special din cauza intervenției celor cinci state socialiste în Cehoslovacia. Reformele din Cehoslovacia fuseseră apreciate în mod pozitiv de către comuniștii vest-europeni care asociau încercările lui A. Dubček de a identifica o cale alternativă către socialism cu propriile lor așteptări în acest sens.¹⁶ Succesul cehoslovacilor ar fi oferit legitimitate comuniștilor vest-europeni în interiorul mișcării comuniste internaționale, ar fi creat un precedent la care PCI, PCS sau PCF ar fi putut să se raporteze. În egală măsură, reformele cehoslovace ofereau un plus de energie comunismului vest-european deoarece reprezentau o replică bună oferită forțelor politice „burgheze” care acuzau caracterul represiv al regimurilor comuniste. A. Dubček încerca să dovedească faptul că se putea construi socialismul și fără represiune iar aceasta servea excelent interesele comuniștilor vest-europeni de a convinge electoratul că ascensiunea lor la putere nu ar fi însemnat transferul sistemului sovietic în occident.

Din acest punct de vedere, intervenția militară din Cehoslovacia a fost o catastrofă pentru toți cei care susțineau reforma mișcării comuniste. Intervenția dovedea că reforma era imposibilă, că cei care promovau un model alternativ aveau de ales între a rămâne în mișcarea comunistă sau a fi excluși ca „sciziioniști” și, mai ales, oferea argumente în plus forțelor politice adverse. Problema nu era văzută nici de N. Ceaușescu, nici de S. Carrillo doar în termenii riscului unei intervenții similare, intervenție care era exclusă în cazul Spaniei dar posibilă în cazul României;

12 Stenograma primirii de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR a tov. Santiago Carrillo, secretar general al Partidului Comunist din Spania 24 ianuarie 1968, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 12/1968, f. 19-24

13 David L. Anderson, John Ernst, *The war that never ends: new perspectives on the Vietnam War* (Lexington: University Press of Kentucky, 2007), p. 48; Fredrik Logevall, *The origins of the Vietnam War* (Harlow: Longman, 2001), p. 74

14 Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 24 ianuarie 1968, f. 25-26

15 Ideea fusese teoretizată și promovată inițial de PCI sub conducerea lui Luigi Longo sub denumirea de *allargamento*. În limba italiană, aceasta însemna „lărgire” și făcea referire la mișcarea comunistă internațională care ar fi trebuit lărgită în direcția forțelor stângii moderate europene și a mișcărilor de eliberare națională din lumea a treia. Referitor la viziunea politică a lui Luigi Longo, vezi: Alexander Höbel, *Il PCI di Luigi Longo (1964-1969)* (Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane), pp. 57-70

16 Maud Bracke, „From the Atlantic to the Urals? Italian and French communism and the question of Europe, 1956-1973”, *Journal of European Integration History*, 13:2 (2007): 47-48

ambii căutau să evite izolarea și calitatea de „scizioniști” și să promoveze schimbarea în interiorul mișcării. Anterior intervenției din Cehoslovacia, multe partide au crezut că acest lucru era posibil, dar evenimentele din august 1968 au demonstrat că aceasta era doar o iluzie.

Santiago Carrillo în mod special s-a exprimat foarte vehement împotriva intervenției celor cinci state socialiste, când s-a oprit la București la 27 august 1968, la întoarcerea de la Moscova, unde protestase față de cele întâmplate în Cehoslovacia. Cu sinceritatea idealistului care a crezut în bunele intenții ale Moscovei și în posibilitatea reformei, el îi declara lui N. Ceaușescu: „bazele încrederii au fost distruse. Nu se poate avea încredere în cuvântul conducătorilor sovietici [...]”¹⁷ Conducerea PCS trecea practic printr-un moment de criză deoarece, ca și celelalte partide comuniste vest-europene, înțelegea în final că speranțele în schimbare erau inutile și deci întreaga strategie politică a partidului, toată viziunea acestuia despre viitor trebuiau reconsiderate. S. Carrillo își împărtășea cu Ceaușescu concluziile amare la care ajunsese: „experiența noastră în această criză este că tovarășii conducători din Uniunea Sovietică nu cunosc realitatea, nu cunoșteau realitatea din Cehoslovacia nici în timpul lui Novotny; poporul de ani era sătul de Novotny; nu au făcut nimic, nu au cunoscut realitatea după căderea lui Novotny, n-au cunoscut-o nici în momentul în care au intervenit și n-au cunoscut acest lucru pentru că nu au vrut să-l cunoască. Nu cunosc realitatea nici din lumea capitalistă.”¹⁸ El se mai referea și la faptul că pe parcursul anului 1968 se acumulase în Europa un potențial revoluționar major, stimulat de agravarea războiului din Vietnam, iar posibilitatea partidelor comuniste de a profita de această stare de spirit a fost compromisă de intervenția celor cinci state socialiste în Cehoslovacia. În condițiile în care state socialiste interveneau militar într-un alt stat socialist, partidele comuniste vest-europene nu mai puteau apăra cauza poporului vietnamez împotriva imperialismului american și își pierduseră serios din prestigiu în fața electoratului.¹⁹

Pentru N. Ceaușescu această concluzie amară a lui S. Carrillo era utilă deoarece consolida puternic frontul celor ce se opuneau controlului sovietic și înlătura îndoielile pe care comuniștii vest-europeni le-ar fi avut în legătură cu intențiile sovieticilor. El îi explica oaspetelui spaniol punctul său de vedere: în Cehoslovacia fusese vorba despre faptul că Uniunea Sovietică încerca să-și consolideze controlul asupra celorlalte partide comuniste folosind mijloace de forță.²⁰ S. Carrillo a fost cel care a propus ca în perioada următoare cei doi să țină legătura îndeaproape pentru a se putea pune de acord, pentru a-și coordona încercările de a rezista presiunilor sovietice, adică exact ceea ce avea nevoie conducerea PCR.²¹ Caracterul anti-sovietic al contactelor dintre conducerea PCR și cea a PCS a reieșit clar din afirmațiile lui S. Carrillo, care îi relatează lui N. Ceaușescu o discuție avută cu conducerea sovietică la plecarea din Moscova spre București: „la venirea noastră aici, la asemenea contrarevoluționari, mi s-a făcut cunoscut înainte de plecarea mea că tovarășii sovietici nu înțelegeau sensul vizitei mele acum în România. Ponomariov a fost cel care mi-a spus, însă eu i-am răspuns să se mai gândească și poate vor ajunge să înțeleagă. În tot cazul le-am spus deschis, nu puteam să disimulez, că venirea mea aici în acest moment era o formă de a accentua protestul meu. Să vedem dacă le convine să accentuăm dublu acest protest.”²²

17 *Stenograma primirii de către tovarășul Nicolae Ceaușescu a delegației Partidului Comunist din Spania condusă de tovarășul Santiago Carrillo 27 august 1968*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 116/1968, f. 6

18 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 6

19 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 6

20 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 16

21 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 23

22 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 28

Problema chineză

În politica internațională a PCR, China juca un rol fundamental deoarece neutralitatea în disputa sino-sovietică era principala formă de manifestare a independenței românești în mișcarea comunistă iar China oferea PCR un sprijin politic desigur de consistent. Din aceste motive, partea română a refuzat să se alăture oricărei inițiative sovietice care viza condamnarea sau izolarea Chinei însă scopul nedeclarat al conducerii PCR era acela de a contribui la apropierea cât mai multor forțe politice de chinezi pentru a consolida astfel frontul celor ce se opuneau dominației sovietice. N. Ceaușescu a intervenit pe lângă partidele comuniste vest-europene pentru a trata cu mai multă deschidere PCC însă acest lucru era dificil de realizat din motive ideologice în primul rând. Chinezii refuzau să accepte posibilitatea tranziției pașnice la socialism în condiții pluraliste și apreciau calea insurecțională ca fiind sigura posibilă. Criticile îndreptate contra comuniștilor vest-europeni de propaganda chineză făcea dificilă orice reconciliere. Cu toate acestea, progrese semnificative au fost obținute în relația cu comuniștii spanioli, iar N. Ceaușescu nu era străin de acestea.

Conducerea PCR a reușit să împiedice condamnarea Chinei de către consfătuirea internațională a partidelor comuniste și muncitorești care a avut loc la Moscova, în iunie 1969, iar S. Carrillo s-a plasat de partea PCR în această problemă, deși relațiile sale cu chinezii nu erau dintre cele mai bune.²³ Se pare însă că N. Ceaușescu a reușit să-l convingă pe S. Carrillo despre importanța apropierei de chinezi. În cadrul vizitei efectuate de Ceaușescu în China, în iunie 1971, el i-a comunicat premierului Ciu Enlai interesul PCS pentru contacte cu PCC: „tovarășul Santiago Carrillo m-a rugat de asemenea să vă informez despre dorința partidului lor de a putea stabili relații cu Partidul Comunist Chinez”.²⁴ S. Carrillo l-a vizitat din nou pe N. Ceaușescu în august 1971, ocazie cu care a mulțumit pentru intermedierea realizată de PCR și s-a exprimat în termeni pozitivi despre relația cu chinezii: „în ceea ce privește ce a întreprins tovarășul Ceaușescu față de conducătorii chinezi legat de partidul nostru, noi îi mulțumim foarte mult. Aceste măsuri, rezultatele lor, restabilirea relațiilor cu Partidul Comunist Chinez, vor fi pentru noi un factor de întărire și în același timp încă un element în plus al independenței noastre. Desigur, vă este clar, noi nu vom fi maoiști, cum nici dumneavoastră niciodată n-ați fost maoiști [...]”²⁵ Exact în aceeași termeni vedea și conducerea PCR relațiile cu China.

În a doua jumătate a anului 1971, o delegație PCS condusă de Santiago Carrillo s-a deplasat în China și a purtat ample convorbiri cu conducerea chineză de partid. În decembrie, PCS informa PCR despre rezultatele vizitei în China, pe care le aprecia pozitiv și mulțumea încă o dată pentru intermediere.²⁶ Succesul acestei vizite era un succes implicit și pentru PCR prin faptul că reprezenta o contribuție la coalizarea forțelor ce militau pentru reforma mișcării comuniste. În realizarea unui asemenea demers, intervenția celor cinci state socialiste în Cehoslovacia avusese un rol hotărâtor. Speranțele lui Santiago Carrillo de a impune sovieticilor să recunoască nevoia de schimbare în mișcarea comunistă fuseseră spulberate de intervenția din

²³ *Stenograma convorbirii dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășul Santiago Carrillo, Moscova 6 iunie 1969*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 39/1969, f. 115

²⁴ *Stenograma convorbirilor purtate cu prilejul vizitei delegației de partid și guvernamentale condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Consiliului de Stat în Republica Populară Chineză*, în ANR, fond CC al PCR, secția relații Externe, dosar nr. 40/1971, f. 54

²⁵ *Stenograma convorbirii tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, cu delegația Partidului Comunist din Spania, condusă de tovarășul Santiago Carrillo, secretar general al PC din Spania 17 august 1971*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 63/1971, f. 21

²⁶ *Notă de convorbire*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 194/1971, f. 1-12

Cehoslovacia iar această situație a determinat explorarea altor strategii de afirmare a voinței independente a partidului său. Apropierea de PCC în cazul spaniol și ulterior emergența eurocomunismului ca curent distinct au fost în final rezultatul inflexibilității cu care Moscova a tratat forțele care militau pentru reformă; fiind lipsite de posibilitatea promovării ideilor lor în interior, așa cum sperase și Santiago Carrillo, forțele reformiste și-au asumat răspunderea promovării unui curs independent pe toate planurile, curs care a scăpat controlului Moscovei și a grăbit în final disoluția controlului sovietic asupra mișcării comuniste internaționale.

Concluzii

Conducerea PCR a înțeles conjunctura din sânul mișcării comuniste internaționale și importanța colaborării cu alte forțe reformiste. Sprijinul politic și ideologic pe care N. Ceaușescu l-a acordat lui Santiago Carrillo a contribuit la stimularea atitudinii anti-sovietice a partidului spaniol, subminând implicit controlul Moscovei asupra celorlalte partide comuniste. Deși au plecat de pe poziții diferite, în care Ceaușescu era mai preocupat de presiunile sovietice iar Carrillo mai preocupat de presiunile interne, de specificul revoluției socialiste în Europa occidentală, pozițiile ambilor lideri s-au apropiat foarte mult în special din cauza modului defectuos în care PCUS a tratat relațiile cu celelalte partide comuniste. În fapt, N. Ceaușescu și S. Carrillo aveau foarte puține lucruri în comun, însă rezistența împotriva Moscovei era unul dintre aceste lucruri. Refuzul Moscovei de a accepta ideea de reformă precum și, în mod distinct, intervenția din Cehoslovacia, au făcut ca acest aspect comun să capete o amploare foarte mare. Astfel, presiunile sovietice au contribuit la apropierea pozițiilor celor două partide, iar apropierea lor a fost de natură să stimuleze atitudinile opoziționiste ale ambelor conducători prin simplul fapt că această apropiere era un antidot contra izolării și „excomunicării”.

BIBLIOGRAFIE

- ANDERSON David L., John Ernst, *The war that never ends: new perspectives on the Vietnam War*, Lexington, University Press of Kentucky, 2007.
- BIGAZZI V. Riva, F., *Oro da Mosca: i finanziamenti sovietici al PCI dalla Rivoluzione d'ottobre al crollo dell'URSS: con 240 documenti inediti degli archivi moscoviti*, Mondadori, 1999.
- BLAKELEY T. J., KURT Marko, „Real Communism or Eurocommunism?: Quo Vadis, Europa?“, *Studies in Soviet Thought*, vol. 18, nr. 3 (1978): 241
- BRACKE Maud, *Proletarian Internationalism, Autonomy and Polycentrism*, Firenze, EUI Working Paper, 2002.
- BRACKE Maud, „From the Atlantic to the Urals? Italian and French communism and the question of Europe, 1956-1973“, *Journal of European Integration History*, 13:2 (2007): 47-48
- CLAUDIN Fernando, „The recent evolution of Eurocommunism“, *Contemporary Marxism*, no. 2 (1980): 25;
- DENITCH Bogdan, „Eurocommunism: A Threat to Soviet Hegemony?“, *Proceedings of the Academy of Political Science*, vol. 33, nr. 1(1978)
- HÖBEL Alexander, „PCI e movimento comunista internazionale 1956-1964 Dal XX Congresso del PCUS al «Memoriale di Yalta»“, in Carlo Spagnolo, *Sul Memoriale di Yalta. Togliatti e la crisi del movimento comunista internazionale (1956-1964)*, Roma Carocci, 2007.
- Höbel Alexander, *Il PCI di Luigi Longo (1964-1969)*, Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane.
- LOGEVALL Fredrik, *The origins of the Vietnam War*, Harlow, Longman, 2001.

Arhivă:

A.N.I.C. Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 38/1967

Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 12/1968

Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 39/1969

Fond CC al PCR, secția relații Externe, dosar nr. 40/1971

Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 63/1971

fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 116/1968

Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 194/1971